

Don Manuel Leiras Pulpeiro

Ricardo Carballo Calero

Formas de citación recomendadas

1 | Por referencia a esta publicación electrónica*

CARBALLO CALERO, RICARDO (2011 [1983]). “Don Manuel Leiras Pulpeiro”. *Escrita*: 1, 4. Reedición en *poesiagalega.org*. *Arquivo de poéticas contemporáneas na cultura*.
<<http://www.poesiagalega.org/arquivo/ficha/f/1371>>.

2 | Por referencia á publicación orixinal

CARBALLO CALERO, RICARDO (1983). “Don Manuel Leiras Pulpeiro”. *Escrita*: 1, 4.

* Edición dispoñíbel desde o 31 de outubro de 2011 a partir dalgunha das tres vías seguintes: 1) arquivo facilitado polo autor/a ou editor/a, 2) documento existente en repositorios institucionais de acceso público, 3) copia dixitalizada polo equipo de *poesiagalega.org* coas autorizacións pertinentes cando así o demanda a lexislación sobre dereitos de autor. En relación coa primeira alternativa, podería haber diferenzas, xurdidas xa durante o proceso de edición orixinal, entre este texto en pdf e o realmente publicado no seu día. O GAAP e o equipo do proxecto agradecen a colaboración de autores e editores.

Don Manuel Leiras Pulpeiro

Por Ricardo Carballo Calero

DON Manuel Leiras Pulpeiro é un escritor que non nos convida a atuá-lo, tirando-lle o *don* e tratando-o con desenfadada camaradage. Hai escritores que non aturan o *don*. Sería estraçalario falar de don Manuel Antón, ou don Luís Amado, ou don Manuel Maria. Non está o nó da cuestión na idade dos interesados. Se Manuel Antón Pérez Sánchez ou Luís Amado Carballo morreron mozos, Manuel Maria Fernández Teixeira non pode considerar-se un rapaz. Con toda naturalidade podemos dicir Manuel Curros Enríquez, mais non cadra Antón López Ferreiro. Non é natural poñer o *don* a Ramón Cabanillas, nen a Antón Noriega, aínda que o primeiro chegou a cumprir oitenta e dous anos, e o segundo setenta e sete. A imaxe persoal do poeta, o seu aspecto físico entra por moito, a carón do ton da súa obra, para decidir quen é quen. Unhas veces deciden uns factores; outras, outros. No caso de Leiras, poeta republicano e anticlerical, como Curros, a súa traza física e a súa actividade profesional foron decisivas. Barbas tiñan o un e o outro, e barbas teñen Bernardino Graña e Ugo Novo Neira, a quen non titulamos de *don*. Se cadra, a Bernardino poñen-lle o *don* os seus alumnos. Non o sei. Leiras, coas súas brancas barbas fluviais de Escamandro mindoniense e a súa sacerdotal actividade de curador vilego e rural, aparece-se-nos como un señor sábio e benéfico, aureolado polo prestígio mágico dun conselleiro popular, unha especie de profeta ou juiz de Israel, génio familiar y respetado, druídico e mitolóxico. O médico no campo galego decimonónico é un pouco o feiticeiro da tribo, o conxurador dos demos domésticos. Leva naturalmente o *don*, quase como os abades bieitos.

Don Manuel Leiras Pulpeiro fai as súas visitas dacavalo ou dapé, apoiado ou non na súa bengala ou cajado, e, médico humanista, en cada casa campesina deixa receita e consello, e recolle respeito cordial e agradecemento cariñoso. A figura do médico de aldea, de vila, de cidade — mesmo na súa proxección literaria (o doutor Moragas, máis ou menos trasunto pardobazariano do republicano Pérez Costales) —, mellor proveído de carisma patriarcal que de ciencia terapéutica nos anos finais do XIX, é familiar entre os galegos, e institución social de muito peso e prestígio.

Por outra banda, don Manuel Leiras, como Eduardo — mellor sen *don* que con el — Pondal, milita no republicanismo. É un republicano idealista, pigmargalliano, como don Santiago de la Iglésia, fillo de don Francisco de la Iglésia e sucesor de don Francisco Suárez — o autor de *Grandal* — na jefatura do republicanismo histórico en Ferrol; don Santiago, mítico prohome cuja fasquia asombrou a miña primeira idade. Estes republicanos decimonónicos eran santos laicos. En Leiras o anticlericalismo é frecuente motivo literario. Mais a caridade cristiá ou a filantropía filosófica — realmente, as formas culturais que reveste, se cadra por determinación ambiental, son as da

primeira máis do que as da segunda — é nel práctica quotidiana, e imaginámo-lo abandonando a casupa do miserento labrego doido, enlevado por un coro de benzóns que lle desexan e prometen a glória de Jesus, baixo o patrocinio da Virxe dos Remedios. Así, as súas exéquias foron apoteósicas. Un liberal do tempo do *Syllabus* simbolicamente beatificado polo povo de Deus na levítica e enlatada Mondañado dos seus amores.

Porque a popularidade de Leiras foi tan firme como o seu popularismo, que o levou a escribir e publicar uns *Cantares gallegos* que non son glosas de cantares galegos, como os de Rosalia, senón puros e simples cantares galegos populares — aínda que da súa autoría —, como os que Rosalia glosou.

Aínda que coñecía os seus clásicos, Leiras nunca pretendeu, como Pondal, ser el mesmo un clásico, ou facer unha poesía clásica, ou neoclásica, ou pseudoclásica. Os seus recursos estilísticos máis frecuentes — e máis felices — son os da poesía popular. A súa lingua é marcadamente local. Mais os tópicos da retórica tradicional e o vocabulario e os giros da lingua coloquial campesina mindoniense son beneficiados e aproveitados cunha economía persoal tan acurada e fresca que nos causa sorpresa ver como este versificador realista e provinciano, penetrado de doutrina progresista e galeguista e anticaciquil e anticlerical, logra ás veces efectos artísticos verbais, utilizando as palabras mais enxebres da súa fala comarcal, que fan dos seus poemas criazóns autónomas de arquitectura lingüística. O partido que tira Leiras ao seu dialecto é de notar, e se en toda ocasión, en geral, a súa dicción é briosa e colmada, por de veces esa dicción chega a asumir o protagonismo do poema, que se converte nunha festa da palabra. Non direi que o bon galeno seja un parnasiano nen un esteticista, porque sempre hai un contido ideolóxico que suporta conceptualmente a estrutura verbal; mais a verdade é que certos poemas valen sobre todo polo brillo locutivo, polo enlevo vocabular, polo intenso lume idiomático que os converte en pequenas joyas de ourivesaria popular, dunha beleza e un luxo musicais que o seu protegido Noriega, con máis carga sentimental, atingirá raras veces e máis fragmentariamente nas súas viñetas ou instantáneas pastorais escritas en versos curtos, aínda que nos sonetos ha perseguir con consciente propósito, aprendido en modelos parnasianos e simbolistas brasileiros e portugueses, unha plasmazón de gentileza acústica máis entoada e culta.

Lembremos a concentrada canción da triste Frouseira, na que o fundo reivindicativo civil non anuvia a plenitude verbal organizada en sonorísimas expresións:

*Desque lle a peta bolaron
naide máis foi à Frouseira;
soilo Dios puxo froliñas
por entremédias das penas;
froliñas pequerrichinas
e agrouladas, que semellan
bágoas de sangue calladas
no bico das carrasqueiras;
froliñas que, con ser froles,
caladamente se queixan
de que tanto, tanto tarden
en cobrar-se conñas vellas!*

Non menos recendente é a lingua da cordial elegía à morte da meniña de don César Seco:

*Era raiola maiega
que esvala as névoas pardas
e aos avisios máis fondos
prestava contento a ialma!
Por eso todo desloce
donde ela adoito folgaba
dendes que o Nubro engafado
puido por sempre entoldá-la;
por eso secas ja teñen
as doces fontes caladas
do consolo os que en seus ollos
noite e día se espellavan,
os que finar-se sinten
de non sentir sua barcalla,
nin apaxar suas manciñas
nin llas mazmír ó chuchar-llas!*

Esta ternura de avó — aínda que agora estemos celebrando o garbo do dicir, e non o sentido do pensar — resplandece asimesmo na graza encadeada deste cantar de pandeiro, ben que aquí o vocabulario seja máis humilde e vulgar:

*Donde vai a miña nena,
donde vai o meu anjiño,
que non me ven dar a aperla;
que non me ven dar a aperta
pra que a colla no meu colo
e lle dia o bico na testa;
e lle dia o bico na testa
e máis o par de azouliñas
nas cachiñas de manteiga.*

Ramallos de uces bravas como estas, monllos de pimpinelas recendentes como estoutras, aínda que non sempre tan acuguladas en púcaros de tan enxebres barros, abundan na poesía, sempre espargida e venturosa, do médico mindoniense, aínda na sátira, aínda na costumista, aínda na picaresca. Leiras, fora dos seus cantares de feitura popular, nunca ordenou o plan dun libro, nunca trazou o programa dun poemário. Escrevía à toa, segundo a inspirazón lle viña, louvanzas à mariña, doestos à montaña, pinturas da formosa paisaxe do seu val, ledas glosas de rústicos galanteios, picoadas à cregage, misteriosas endechas ao Mariscal, cancións de protesta perante a injustiza e a opresión. Non lle faltou para ser poeta dos maiores máis que querer se-lo. En vigor, en dominio da lingua, en riqueza e naturalidade do léxico, non o pasa ningún. Ben se pode poñer gallamardo o val de Brea, a terra de Noriega e Cunheiro, tamén por este barbouzán e agarrimoso patrúcio, cuja paisaxe poética pode descrever-se coas súas propias palabras:

*Dan-se ao pe dos tojos bravos
as margaridas singelas;
entre espiñosas xivardas
o cabrinfollo frolea;
e o fero acivro e a abrula
junlos nos cómaros medran...*

Que romaria de voces. Que folión de fonemas. Mais se queredes unha arela de irmandade utópica, dá-vola tamén:

*¿Cando uns pra os outros os homes
seremos disa maneira?*